

ПРЕДСТОЯЩИ ПРОБЛЕМИ С КАДРИТЕ В СФЕРАТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Недялко Колев

Резюме. В настоящата статия е направен кратък, но задълбочен обзор за състоянието и тенденциите по отношение на кадрите в сферата на образованието. Установени са прогнозни проблеми и са направени конструктивни предложения за тяхното намаляване. Считаме, че е крайно наложително и неотложно провеждане на релевантна политика от страна на държава, институции и общество по отношение на учителската професия.

Keywords: Employment Agency, forecast, teachership, education, vocational counseling, legislation

*„Добрите учители са чудесни.
Те променят живота на хората.
Ние се нуждаем от тях.“*

Сет Годин

Актуалност на проблема

Агенцията по заетостта е изготвила средносрочна прогноза до 2018 г., в която прогноза се посочва, че до 4 години в образованието ще се търсят 150 000 висшисти.¹⁾ Цитираната информация буди изключителна тревога и това представлява основателен мотив за написването на настоящата статия.

Към настоящия момент може да бъде дадена следната информация по отношение броя на преподавателите по степени на международната стандартна класификация на образованието (МСКО 2011) (табл. 1):

Таблица 1. Преподаватели по степени на международната стандартна класификация на образованието (МСКО 2011)²⁾

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Общо	106024	104078	102925	102488	101828
Предучилищно образование (МСКО-0)	19466	19579	19729	20015	20269

Начално образование (I – IV клас, МСКО-1)	15054	14780	14666	14565	14767
Прогимназиално образование (V – VIII клас, МСКО-2)	20122	19867	19504	19315	19277
Средно образование (IX – XIII клас, МСКО-3)	28169	26903	25539	24684	24121
Професионално обучение след средно образование (МСКО-4)	551	517	532	453	382
Висше образование (МСКО-6, 7)	22662	22432	22955	23456	23012
Колежи (МСКО-6)	1385	1375	1079	1091	1070
Университети и специализирани висши училища (МСКО-6, 7)	21277	21057	21876	22365	21942

Данните от посочения период показват тенденциозно намаляване броя на преподавателите. Разбира се, съществуват различни причини за това състояние, като:

- намаляване на броя на учащите в различните степени на образование;
- емиграция на населението;
- следване на български студенти в чуждестранни университети и колежи извън страната;
- отпадане на ученици от образователната система по семейни и икономически проблеми;
- реструктуриране на образователни институции;
- закриване на образователни институции;
- пренасочване на преподаватели към друга трудова заетост, различна от образователната сфера и др.

Може да се каже, че изброените причини са основателни, но те съществуват в различна степен във всички страни от Европейския съюз. Считаме, че в България съществуват два основни проблема, свързани с предстоящото драстично намаляване на броя на преподавателите, което намира израз и в контекста на средносрочната прогноза от Агенцията по заетостта. Според нас основните причини са:

Първо – високата средна възраст на преподавателския състав и непрекъснатото нарастване на тази възраст, като предстои момент, в който ще излязат голям процент от педагогическите специалисти в пенсия.

Второ – проява на нисък интерес от страна на младите хора по отношение записване и завършване на педагогически специалности по една или друга причина.

За нас представлява интерес втората посочена причина и върху нея акцентираме, като провеждаме анкетно проучване, правим съответен анализ, изводи и конструктивни предложения.

Методика

Инструментариумът включва частично стандартизирана анкетна карта (Прил. 1), съдържаща 8 въпроса (открити и закрити). При закритите въпроси е дадена възможност за алтернативни и скалирани отговори. Характерното за частично стандартизираната карта се изразява в това, че: „Въпросите и тяхната последователност са дадени предварително, но от анкетирания се изисква при някои въпроси сам да конструира отговорите си“ (Кутева, 2000).

Изследването е свързано с проучване мнението и отношението на учениците към учителската професия, като възможност за личностна и професионална бъдеща реализация.

„Изборът на професия е сложна, комплексна ситуация, в която взимат участие компоненти с различна природа и с различни възможности за влияние върху крайното решение. Между тях най-съществени са: способностите, интересите и личностните ценности на избирация професията; впечатленията на личността за дадено професионално поприще; въздействията, оказвани върху избирация професията, от родители, учители и близки.“ (Андреев, 1988).

Резултати

Изследването се проведе в периода от 05.03.2015 г. до 11.03.2015 г., като са обхванати общо 120 ученици от десети, единадесети и дванадесети клас на средна възраст 18 години.

Получените отговори по структурираните въпроси са обобщени и представени в таблична форма (табл. 2).

Таблица 2. Обобщени резултати на отговорите от учениците по структурираните въпроси

Въпрос №	Брой отговори			
	а	б	в	г
1. След успешното завършване на средното си образование желаете ли да продължите образованието си в по-горна степен?	102	6	12	-
2. Имате ли член от Вашето семейството, който да е учител?	22	98	-	-
3. Проявявате ли интерес към учителската професия?	1	6	43	70
6. Каква е според Вас средната работна заплата на учителя?	59	58	3	-
7. Според Вас какъв е трудът на учителя?	42	3	24	51
8. Следва ли държавата, чрез своите институции и законодателство, да повишава интереса към учителската професия?	82	6	32	-

За по-голяма яснота и нагледност е целесъобразно отговорите, получени от учениците по зададените въпроси, да бъдат фигурално представени и анализирани (фиг. 1, 2, 3, 4, 5, 6).

Фиг. 1. Резултати от анкета – Въпрос 1

Данните от първия въпрос показват, че 102 ученици (85%) желаят да продължат своето образование в по-горна степен, 6 ученици (5%) не желаят, а 12 ученици (10%) не са взели още решение. Допуска се възможността посочените данни да претърпят промяна, но изводът е, че има категорично изразено желание от преобладаващата част ученици за продължаване на образованието в по-горна степен.

Фиг. 2. Резултати от анкета – Въпрос 2

Получените резултати по втория въпрос показват, че немалка част от учениците имат член от семейството, който е учител – 22 ученици (18,33%). Отрицателен отговор посочват 98 ученици (81,67%). Получените данни ни дават

основание да считаме, че в семействата на анкетираните ученици сравнително често се среща професията „учител“. Интерес представлява до каква степен присъствието на учител, като член на семейството, може да играе роля при избора на същата професия. Резултатът се проследява в следващия въпрос.

Фиг. 3. Резултати от анкета – Въпрос 3

По отношение на третия въпрос 1 ученик (0,83%) проявява интерес към учителската професия, 6 ученици (5%) по-скоро проявяват интерес, 43 ученици (35,83%) по-скоро не проявяват интерес, а 70 ученици (58,34%) не проявяват интерес към професията.

Съпоставката на данните получени от втория и третия въпрос дава основание за размисъл. Независимо че в семействата на 22 ученици има член, който е учител, то категоричен израз за избор на тази професия е направен само от 1 ученик. Установеният факт буди тревога и дава основание да се счита, че не се осъществява приемственост на учителската професията в семействата, в които има учители. Бихме казали, че има изразена известна традиция децата да избират професията на своите родители, което не се установява при анкетираните ученици.

Фиг. 4. Резултати от анкета – Въпрос 6

Данните от шестия въпрос се разпределят, като 59 ученици (49,27%) посочват отговор „а“, 58 ученици (48,33%) – отговор „б“, 3 ученици отговор „в“. Може да се каже, че близо половината от анкетираните ученици посочват размера на средната работна заплата от 650 лв. до 800 лв., което е в рамките на реалността. Според Синдиката на българските учители средната работна заплата е 720 лв.

Фиг. 5. Резултати от анкета – Въпрос 7

Отговор „а“ посочват 42 ученици (35%), отговор „б“ – 3 ученици (2,5%), отговор „в“ – 24 ученици (20%), а отговор „г“ посочват 51 ученици (42,5%). Независимо че всички вариантни отговори са верни, по-голямата част от анкетираните ученици посочват всички изброени отговори. Това дава основание да се счита, че учениците разбират, осъзнават и правилно преценяват труда на учителите.

Фиг. 6. Резултати от анкета – Въпрос 8

По отношение на данните от осми въпрос 82 ученици (68,33%) посочват отговор „а“, 6 ученици (5%) – отговор „б“, 32 ученици (26,67%) посочват отговор „в“.

Въз основа на получените данни считаме, че преобладаващата част от анкетираните ученици разбират и подкрепят мнението за съдействие от страна на държавата чрез своята политика и институции в посока на повишаване интереса към учителската професия.

Получените отговори по откритите въпроси са обобщени и представени в таблична форма (табл. 3).

Таблица 3. Обобщени резултати на отговорите от учениците по откритите въпроси

Въпрос №	Обобщени отговори
4. Ако на въпрос № 3 сте посочили отговор „а“ или „б“, моля да се мотивирате за Вашия избор.....	– използване на придобитите знания и предаването им на другите; – професията е свързана с деца; – наученото следва да се предаде, за да има смисъл да съществуваме; – мисия да направя децата истински хора, интелигентни и умни; – да предам знанията си на следващите поколения; – харесвам професията.
5. Ако на въпрос № 3 сте посочили отговор „в“ или „г“, моля да се мотивирате за Вашия избор.....	– ниско платена; – психически пренатоварена; – силен стрес; – недооценена; – прекалено отговорна; – безперспективна; – недостатъчно добро отношение; – недобрата дисциплина и възпитание на учениците; – неуважение към учителите; – нездравословни условия на труд; – интерес към друга професия.

Учениците, които са посочили желание за избор на учителската професия, се мотивират, като посочват хуманни причини, които са характерни за хората, които работят като учители. Това е напълно естествено и разбираемо, но е тревожен фактът, че категорично такъв избор прави само 1 ученик, а други 6 ученици биха избрали това, но не са изразили категорично реше-

ние (фиг. 3). Тревожен е още фактът, че в семействата на 22 ученици има член, който работи като учител (вж.: фиг. 2) и независимо от това интересът е незначителен.

Преобладаващата част от анкетираните ученици не избират учителската професия (фиг. 3). За нежеланието си учениците изброяват ред причини, които будят основателна тревога. Категорично впечатление прави, че учениците преценяват учителската професия като психически пренатоварена и стресова. Изброяват се и други причини, които не са по-малко основателни за нежеланието да се избере посочената професия.

Заклучение

Рано или късно, всеки млад човек задължително усвоява една или повече професии. Времето, в което живеем, ще поставя младите хора пред проблемите на тяхното професионално самоопределение и трудова реализация (Александров, 1987).

В този смисъл младите хора имат своите желания и стремежи към определена професия. В настоящата статия се опитваме да установим до каква степен има проява на желание към професията „учител“. Установените факти будят основателна тревога по отношение на нежеланието на бъдещите млади хора към посочената професия. Статията няма претенции по отношение на категорична доказателственост, но установяваме значителни и обезпокоителни факти, които са показателни и имат сходна същност с прогнозата, направена от Агенцията по заетостта. В отговор на това считаме, че могат да бъдат направени следните конструктивни предложения:

- при провеждане на професионално консултиране и ориентиране на учениците, обръщане на конкретно внимание и разяснение на учителската професия;
- осигуряване на преференциални условия при кандидатстване и изучаване на педагогическите специалности;
- дейности за подобряване на работната среда на учителите, намаляване на стреса и психологическата пренатовареност;
- достойно заплащане, уважение и признание на учителския труд;
- провеждане на релевантна държавна и общинска политика във взаимодействие със синдикални организации и подкрепа от страна на обществото в посока увеличаване престижа на българския учител.

В резултат на проведеното анкетно проучване получените и анализирани резултати ни дават основание да считаме, че при вземане на решение от отговорните институции и пристъпване към изпълнение на направените конструктивни предложения може да се стигне до хипотезата за намаляване на проблемите с кадрите в сферата на образованието, прогнозирани от проучването на Агенцията по заетостта.

Приложение 1

АНКЕТНА КАРТА

Уважаеми ученици,

Настоящата анкета е свързана с проучване на вашата бъдеща личностна и професионална реализация. Бихме желали да получим вашето мнение по отношение на учителската професия.

Моля да отговорите на зададените въпроси, като на въпросите със структурирани отговори (а, б, в, г) посочите вашия избор, ограждайки съответната буква със знака **О**, а на отворените въпроси напишете вашето мнение.

Анкетата е анонимна.

Благодарим предварително за съдействието!

1. След успешното завършване на средното си образование, желаете ли да продължите образованието си в по-горна степен?

- а) да б) не в) не съм решил/а

2. Имате ли член от Вашето семейството, който да е учител?

- а) да б) не

3. Проявявате ли интерес към учителската професия?

- а) да б) по-скоро да в) по-скоро не г) не

4. Ако на въпрос № 3 сте посочили отговор „а“ или „б“, моля да се мотивирате за Вашия избор.....

5. Ако на въпрос № 3 сте посочили отговор „в“ или „г“, моля да се мотивирате за Вашия избор.....

6. Каква е според Вас средната работна заплата на учителя?

- а) до 650 лв. б) от 650 до 800 лв.
в) над 800 лв.

7. Според Вас, какъв е трудът на учителя?

- а) отговорен и труден б) висококвалифициран
в) недостатъчно заплатен г) всичко изброено

8. Следва ли държавата, чрез своите институции и законодателство, да повишава интереса към учителската професия?

- а) да б) не в) не мога да преценя

БЕЛЕЖКИ

1. <http://www.pariteni.bg/index.phtml?tid=40&oid=123861>.
2. http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Education2013_LPN9VVX.pdf.

ЛИТЕРАТУРА

- Александров, П. (1987). *Професионалното самоопределение на личността*. София: Държавно издателство „Народна просвета“.
- Андреев, М. (1998). *Педагогическа социология*. София: Държавно издателство „Народна просвета“.
- Кутева, П. (2000). *Педагогика*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.

REFERENCES

- Aleksandrov, P. (1987). *Profesionalното samoopredelenie na lichnostta*. Sofiya: Darzhavno izdatelstvo „Narodna prosveta“.
- Andreev, M. (1998). *Pedagogicheska sotsiologiya*. Sofiya: Darzhavno izdatelstvo „Narodna prosveta“.
- Kuteva, P. (2000). *Pedagogika*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

UPCOMING ISSUES WITH STAFF EDUCATION

Abstract. This article is a brief but comprehensive overview of the status of the personnel in the field of education. Prognostic problems are established and constructive proposals for their reduction are made. It is time for the state institutions and society to conduct relevant policy regarding teaching profession.

✉ **Dr. Nedyalko Kolev**
Varna, Bulgaria
E-mail: nedkolev@abv.bg